

поза образом. Сучасна інтерпретація цього кіно є про силу емоційного сприйняття, про інтимність розуміння і про повернення до справжнього в епоху інформаційного шуму.

Література:

1. Anderson, Kathleen. 2007. "The Offending Pig: Determinism in the Focus Features *Pride & Prejudice*." ProQuest. <https://www.proquest.com/docview/2309801235?sourcetype=Scholarly%20Journals>
2. Austen, Jane. "Pride and Prejudice". 1813.
3. Bordwell, David, and Kristin Thompson. 2016. *Film Art: An Introduction*. New York: McGraw-Hill.
4. Boyle, Laura. 2011. "The *Pride and Prejudice* Soundtrack." Jane Austen Centre, July 17, 2011. <https://janeausten.co.uk/blogs/media-reviews/the-pride-and-prejudice-soundtrack?srsId=AfmBOorsomwWRFQ3ULQIF47hugc4PRFWF0bdNAj5Yxy8HmEpVnWjXLNo>
5. Cardwell, Sarah. 2002. *Adaptation Revisited: Television and the Classic Novel*. Manchester: Manchester University Press.
6. Del Pizzo, Fran. 2021. "Why Joe Wright's Work on *Pride and Prejudice* (2005) Is So Accomplished." Medium. <https://fran-delpizzo.medium.com/why-joe-wrights-work-on-pride-and-prejudice-2005-is-so-accomplished-38d617c54cea#:~:text=His%20skill%20at%20visually%20translating,as%20well%20as%20an%20adaptation.>
7. Ebert, Roger. 2005. "Review of *Pride & Prejudice* (2005)." RogerEbert.com. <https://www.rogerebert.com/reviews/pride-and-prejudice-2005>
8. Elsaesser, Thomas. 2005. *European Cinema: Face to Face with Hollywood*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
9. Focus Features. 2017. "Power Dresser: Jacqueline Durran's Stunning Costumes." Focus Features, November 20, 2017. https://www.focusfeatures.com/article/focus15_darkest-hour_jacqueline-durran
10. Gilligan, Kathleen E. 2011. "Jane Austen's Unnamed Character: Exploring Nature in *Pride and Prejudice* (2005)." *Inquiries Journal*. <http://www.inquiriesjournal.com/articles/599/jane-austens-unnamed-character-exploring-nature-in-pride-and-prejudice-2005>
11. Hutcheon, Linda. 2006. *A Theory of Adaptation*. New York: Routledge.
12. Loughrey, Clarisse. 2025. "Pride & Prejudice at 20: How an Intoxicating Adaptation Became the Ultimate 21st-century Romcom." *The Independent*, April 24, 2025. <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/films/features/pride-and-prejudice-keira-knightley-b2737910.html>
13. Mulvey, Laura. 1975. "Visual Pleasure and Narrative Cinema."
14. NPR (Trudeau, Andy). 2006. "Oscar-Nominated Scores: *Pride and Prejudice*." NPR.org, March 5, 2006. <https://www.npr.org/2006/03/05/5245902/oscar-nominated-scores-pride-and-prejudice>
15. Tipple, Ruby. 2025. "The Rise of the 'Female Gaze' in Cinema, and Why it Matters." *The Oxford Blue*, March 4, 2025. <https://theoxfordblue.co.uk/the-female-gaze/>
16. Vojkovská, Daniela. 2011. "Film Adaptations of the Novel *Pride and Prejudice* by Jane Austen." Bachelor's thesis, Masaryk University. <https://theses.cz/id/4bgege/00142325-270475281.pdf#:~:text=emotional%20journey%2C%20her%20maturation%20and,tale%20of%20a%20young>
17. Wright, Joe. 2011. "Interview with Focus Features." Medium. <https://fran-delpizzo.medium.com>
18. Wright, Joe. 2025. "Interview with WWD." WWD.com. <https://wwd.com/pop-culture/culture-news/pride-and-prejudice-anniversary-joe-wright-interview-1237090393/>

Зрозуміти біль: творчий метод Івана Миколайчука

Ольга Ямборко



Іван Миколайчук у ролі Фабіана. «Вавилон ХХ». Режисер Іван Миколайчук. Київська кіностудія ім. Олександра Довженка, 1979.

В одному з інтерв'ю Івана Миколайчука запитали: «Коли ви хочете зіграти роль, написати сценарій, як ви вибираєте тему, об'єкт для наступної роботи?» «Я вибираю за ступенем болю», – відповів він¹.

У цьому контексті особливу увагу слід звернути на авторські роботи Івана Миколайчука. Це, насамперед, сценарії та режисура.

Перші кроки у сценарній творчості Іван Миколайчук здійснив у 17-річному віці, коли написав п'єсу «Живий хрест у мертвій діброві» (1958). Донині збереглися фрагменти цього тексту про дві дружні сільські родини, яких розвела доля, а через 19 років нагадала про дане одне одному слово, що внаслідок примарної вигоди було порушене. Автор дуже мальовничо і рельєфно описує побут, місцевість і характери персонажів. При цьому його мова рясніє вкрапленнями буковинського діалекту, діалогами румунською. У центрі уваги є саме життя селян-буковинців часів румунської окупації – молодих родин, у яких щойно народились нащадки як втілення їхньої надії на майбутнє. Деонізій – один із газдів – виявляється в опозиції до румунської влади, і доля його сім'ї складається трагічно. Цей мотив української родини в обставинах свого історичного часу неодноразово виникатиме у творчості Івана Миколайчука, зокрема найяскравіше та вповні його розкрито у «Білому птахові з чорною ознакою» (сценарій 1970 року, фільм

¹ Зубанич Ф. Сходження на перевал. Білий птах з чорною ознакою. Іван Миколайчук: спогади, інтерв'ю, сценарії / Упоряд. М. Є. Миколайчук. – К.: Мистецтво, 1991. С. 223–224.

1971 року). Сценарій створено у співавторстві з майбутнім режисером фільму Юрієм Ілленком за мотивами автобіографії самого Івана Миколайчука, позаяк ідеться про багатодітну буковинську сім'ю Дзвонарів напередодні Другої світової війни, що бореться зі злиднями «на нашій – не своїй землі», а двоє старших синів опиняються по різні боки барикад: один стає комуністом, інший – повстанцем. Осердям фільму є ця сім'я, котра переживає драму братовбивства, але втримується наперекір усьому й здобуває цілюще майбутнє в особі молодших дітей.

Народ/нація, родина і людина як уособлення долі свого народу та їх час. Певно, так узагальнено можна означити контекст творчості Івана Миколайчука. Квінтесенцією тут є «Вавилон ХХ» (1979) – перша його режисерська робота. Фільм створено за мотивами роману Василя Земляка «Лебедина зграя». Це дуже совісний витвір, – каже Іван Миколайчук: «Тут совість народу, його первісні, чисті моральні уявлення. А совість безпощадна у своїй іронії, в своїй любові і ненависті. Будь-яке явище вона пропускає через свій фільтр, воскрешаючи його істинне, справжнє значення»².

Суголосне «Вавилону ХХ» значення має сценарій Миколайчука «Небилиці про Івана, знайдені в мальованій скрині з написами» (1983).

На цьому тлі червоною ниткою у творчості Івана Миколайчука проходить тема «пам'яті батьківщини», якій присвячено його другий режисерський фільм «Така пізня, така тепла осінь» (1981) та сценарій «Острів сліз» (у співавторстві з Еліан Сабате, 1986). Достеменно відомо, що ці фабули складаються із живих спостережень, з особистого досвіду Івана Миколайчука. Особливим мотивом тут є т. зв. тактильна пам'ять батьківщини – наприклад, коли емігрант на схилку віку повертається до рідного краю, але втрачає зір і просить допомогти йому пройти шлях додому пішки, згадуючи дорогу, він знімає взуття, аби перейти вже неіснуючу річку вброд тощо. Примітно, що в основі – здавалося б, нереальні історії реальних людей. Доля Катерини Ясенчук з «Острову сліз» вражає тим, що зовсім не є художнім вимислом: «Філадельфія. США. 16 лютого 1983 року – українка, яка сподівалась знайти притулок у США, провела 68 років свого життя в психіатричному будинку через те, що не знала англійської мови»³, – таку новину поширили свого часу світові інформаційні агентства, й історія волинянки здобула розголос, надихнула французьку Еліан Сабате створити про неї фільм, приїхати в підрадянську Україну і зустрітися з Іваном Миколайчуком. Фільм так і не з'явився, проте сценарій увійшов до творчого літопису Івана Миколайчука, причому не як перехідний сюжет: він присвятив цій темі ще один текст – коротку літературну заявку на чорно-білий фільм «Табула раса»/«Чиста дошка» (1987).

Біль і конфлікт – ключові напрямні, з яких розвивається драматургія. Іван Миколайчук, як зазначалось, обирає за

«ступенем болю», на противагу більш поширеній серед професійного середовища практиці культивування конфлікту у трактуванні сюжету чи персонажа. Різниця помітна, коли порівняти, до прикладу, сценарій «Острів сліз» (1986) із фільмом Мілоша Формана «Політ над гніздом зозулі» (1975) за мотивами однойменного роману Кена Кізі. Спільною в їх фабулах є тема психіатрії і відповідно – благодатна для творців можливість проявити характер ситуації чи персонажа у межовому стані, що містить неабиякий драматургійний потенціал. «Політ над гніздом зозулі» є майже хрестоматійним взірцем «конфліктної» драматургії – де сама дія базована на протидії особистості в образі Рендела Макмерфі (Джек Ніколсон) системі (психіатричної лікарні), як і характери дійових осіб. При цьому, кожен з них являє собою певний збірний образ, зітканий зі стереотипів. Власне, це і спричинило основну критику роману Кена Кізі та його екранізації як надмірно радикальних у зображенні психіатричної лікарні та її пацієнтів, а також гендерної проблематики. Сам автор літературного першотвору, на той час студент Центру письменницької майстерності Стендфордського університету, мав досвід роботи у психіатричному відділенні ветеранського шпиталю. Це дало Кену Кізі матеріал для його студій. З огляду на творчий інстинкт цього автора, схильність до епатажу і нонконформізму, що втілились у заснуванні комуни «Пофігісти» («Merry Pranksters»), для його письма закономірним є вибір саме драматургії конфлікту.

Іванові Миколайчуку, як співавтору «Острову сліз», також було знайоме середовище психіатричних лічниць, адже часто спілкувався з персоналом та пацієнтами психоневрологічного будинку-інтернату у своєму рідному селі Чорторії. В силу власної творчої ментальності, той досвід краще розвинув його «слух» на людей, спонукав його бачити за пацієнтом особистість зі своїм життям та болем, доказом чого є випадок з Іваном Камбуром – героєм війни, котрий втратив пам'ять і особу якого довго не могли встановити, тож тривалий час в інтернаті його називали «Невідомим». В «Острові сліз» джерелом болю героїні Катерини Ясенчук стала втрата сина, втрата всього рідного на чужині, тож вона мовчки живе спогадами, вірою у добру долю сина і творчістю – це і є канва цієї неекранізованої історії.

Біль і конфлікт могли би втілитись у цікавому діалектичному поєднанні постановки сценарію за мотивами повісті Гната Хоткевича «Камінна душа» (у співавторстві з Борисом Дзюбою, Борисом Івченком, 1969). Іван Миколайчук мав намір зіграти головну роль опришка Дмитра Маруська – дуже контрверсійний характер, що жорстоко мстить долі на тих, кого любив. Такий типаж та його історія – матеріал для «конфліктної» драматургії, який біль побачив у ньому Іван Миколайчук і як саме б він його зіграв на екрані, залишиться загадкою. У «Білому птахові з чорною ознакою» Миколайчук прагнув перевтілитись в Ореста – персонажа, подібного до Маруська, однак тогочасна цензура стала на перешкоді цим планам. Тож біль «конфліктної» душі у виконанні Івана Миколайчука глядач так і не побачив, а це була б зовсім інша, невідома акторська грань митця.

² Родовід фільму. Білий птах з чорною ознакою... С. 246.

³ Миколайчук І. Чиста дошка. Білий птах з чорною ознакою... С. 285.